

des personnages eminents en saintete", a.g.e., Paris 1831, XII, 287-436).

Tercümeleri: Demîrî, *Hayâtü'l-haye-vân'dan seçmeler* (*Extraits de la grande histoire des animaux*, Strasbourg 1787); Makrîzî, *Şüzûrû'l-ukûd fi zikri'n-nûkûd* (*Traité des monnaies musulmanes*, Paris 1797); Abdüllatif el-Bağdâdî, *el-İfâde ve'l-i'tibâr* (*Relation de l'Égypte par Abd al-Latif*, Paris 1810); *Kelîle ve Dimne* (*Livre de Calila et Dimna ou fables de Bidpai*, Paris 1816; Arapça metinle birlikte); Ferîdûd-din Attâr, *Pendnâme* (*Le livre des conseils*, Paris 1819); İbn Hişâm en-Nahvî, *el-İ'râb 'an kavâ'idî'l-i'râb* (Paris 1829).

BİBLİYOGRAFYA :

G. de Lagrange, *Bibliothèque de M. le baron Silvestre de Sacy: Catalogue des manuscrits*, Paris 1842; G. Salmon – P. Casanova, *Silvestre de Sacy (1758-1838)*, Le Caire 1923; H. Dehéain, *Orientalistes et antiquaires: Silvestre de Sacy, ses contemporains et ses disciples*, Paris 1938; Jean-Baptiste Chabot, *Silvestre de Sacy et les études araméennes*, Paris 1938; J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 140-158; Gabriel Silvestre de Sacy – Alfred Baudrillart, *Le baron Antoine-Isaac Silvestre de Sacy (1758-1838). Hommage à sa mémoire et célébration de son centenaire par sa famille, 26 février 1938*, Poitiers, ts. (Imprimerie Texier); Sh. Inayatullah, "Baron Silvestre de Sacy (1758-1838)", *IC*, XII/2 (1938), s. 241-242; Arıjad Ali, "Antoine Isaac Silvestre de Sacy (1758-1838)", *Bulletin of the Institute of Islamic Studies*, sy. 8-9, Aligarh 1964-65, s. 31-48.



FARUK BİLİCİ

SAÇ

İnsan başının yüz hatları dışında kalan bölümünü kaplayan saçlar (Arapça şa'r), tarih boyunca sağlık ve estetik yönünden özel bir öneme sahip olduğu gibi şekillendirilişine göre toplum içinde farklı mânâlar ifade etmiş; insanların inançlarını, geleneklerini ve modanın etkisiyle saçlarını çeşitli biçimlerde şekillendirmiş; saçları uzatma, boyama, kesme, kısaltma, kısmen veya tamamen örtme, peruk takma gibi uygulamalar farklı zaman ve mekân şartlarında yaygınlık kazanmıştır.

İslâmiyet'ten önce Türk kültüründe kadın ve erkekler arasında uzun ve örgülü saçlar yaygındı. Yahudilik'te başın yan taraflarında şakak ve favori bölgesinde bulunan saçların kesilmesi (Levililer, 19/27), bazı yorumlara göre saçların boyanması (Levililer, 19/32), evli kadınların saçlarını kocalarından başkasına göstermesi (Sarılar, 5/18) yasaklanmıştır. Hristiyanlık'ta erkeğin başı açık, kadının başı örtülü dua etmesi, kadının uzun saçlı, erkeğin ise kı-

sa saçlı olması öğütlenmiştir (Korintoslular'a Birinci Mektup, 11/3-16). Hint kültüründe de saçla ilgili sıkı kurallara rastlanmaktadır. Budist rahipleri saçlarını kazıtır veya kısa kestirirken Hindu ve Sihler'de vücuttan hiçbir kılı kesmeye veya koparmaya izin verilmeyip bu işlemler yaratılışa müdahale olarak görülmüştür.

Kur'ân-ı Kerîm'de doğrudan saçla ilgili bir hüküm bulunmamakla birlikte kadınların başörtüsüyle ilgili âyet (en-Nûr 24/31) sonuç itibarıyla kadının saçını mahrem olmayan erkeklerle göstermemesi gerektiği şeklinde anlaşılmıştır (bk. TESETTÜR). Hadis kaynaklarında ise saç bakımı, saçların boyanması ve saç eklenme gibi hususlarda Hz. Peygamber'in uygulamaları ve tavsiyelerini anlatan çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Resûl-i Ekrem ahlâkî özelliklerin yanında dış görünüşün de önemli olduğunu belirtmiş, bu bağlamda saçların temiz ve bakımlı olmasını teşvik etmiştir (Ebû Dâvûd, "Tereccül", 3; *el-Muvaṭṭa'*, "Şa'r", 6-7; Nesâî, "Zînet", 60). Kendisi de saçlarını temiz tutmaya özen göstererek o dönemde kullanılan yağ ve kokulardan saçına sürmüş (Buhârî, "Libâs", 74), kuvvetli rivayete göre -henüz boyama ihtiyacı hissettirecek kadar ağarmamış olan saçını boyamıştır (İbn Mâce, "Libâs", 35). Saçlarını bazan kulaklarının üzerine ve omuzlarına kadar uzattığı, bazan örgü yaptığı (Tirmizî, "Libâs", 39), bazan da kısa kestirdiği, ortadan veya yandan ayırıp sağdan başlayarak taradığı belirtilen Resûlullah'ın bu konudaki tercihlerinde diğer din mensuplarından farklı olmaya çalışmanın da etkili olduğu anlaşılmaktadır (Buhârî, "Libâs", 70; Müslim, "Fezâ'il", 90; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 10; Nesâî, "Zînet", 62; bu konudaki rivayetler için bk. Tirmizî, s. 36-47). Hz. Peygamber, çocukların saçlarının bir kısmının tıraş edilip bir kısmının perçemler halinde bırakılmasını yahudilere benzeme endişesiyle uygun bulmamıştır (Buhârî, "Libâs", 72; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 14-15). Öte yandan Resûl-i Ekrem, süslenmeye aşırı düşkünlüğü hoş görmeyip saç taramayla gerektiğinden fazla meşgul olmamayı tavsiye etmiştir (Ebû Dâvûd, "Tereccül", 1). Kadın ve erkeklerin kendilerine özgü farklılıklarını korumalarını isteyen Hz. Peygamber, toplumsal kabul doğrultusunda kadınların saçlarını kısaltmalarında sakınca görmemekle birlikte saçlarını kazıtmalarını uygun bulmamıştır (Müslim, "Hayız", 42; Tirmizî, "Hac", 75; Nesâî, "Zînet", 4). Diğer bir hadiste, görünüşte tesettüre uysa da dikkat çekmek amacıyla saçlarını "deve hörgücü gi-

bi" toplayıp örtünmenin anlamına aykırı davranan kadınların uhrevî cezaya mâruz kalacağı bildirilmiştir (Müslim, "Libâs", 125).

Yaşlanmanın tabii karşılanması gerektiğini belirten rivayetlerde ağaran saçların koparılması tavsiye edilerek Allah yolunda ağaran kulların kıyamet günü kişi için nur olacağı haber verilirken (Ebû Dâvûd, "Tereccül", 17) beyazlayan saçların boyanmasını emir veya tavsiye eden hadisler de vardır (Müslim, "Libâs", 78-79). Öte yandan bazı rivayetlerde genel anlamda saçları boyama emrinin gerekçesinin yahudi ve hristiyanlardan farklı davranma olduğu belirtilmiştir (Buhârî, "Libâs", 67). İslâm âlimleri boyama yönündeki emirleri genellikle boyamaya izin verme şeklinde yorumlamış, siyah renkten kaçınılmasını isteyen hadisler konusunda ise farklı değerlendirmelerde bulunmuştur. Saçı siyaha boyamaya olumsuz yaklaşan âlimlerin bir kısmı, Allah'ın yarattığı şekli değiştirmeye ve insanları aldatmaya yol açtığı gerekçesiyle bunu mutlak biçimde haram sayarken diğer bir kısmı bu gerekçelerin söz konusu olmadığı durumlarda yasağın kalkacağını, meselâ genç yaşta saçları ağaranların ve yaşlıların saçlarını siyaha boyamasının câiz olduğunu ifade etmiştir. Karşı görüş sahiplerince yaratılışı değiştirme iddiasının isabetli olmadığı, saçın aslı siyahsa siyaha boyamanın yaratılışa dönüş sayılacağı, yaşlılar için beyaz saçın normal olduğu kabul edilse dahi bu durumda saç siyah dışındaki renklere boyamanın da sakıncalı sayılması gerekeceği, halbuki bunun bütün âlimlerce câiz görüldüğü, dolayısıyla saç siyaha boyamanın da sakıncalı olmaması gerektiği belirtilir. Sahâbe ve tâbiînin önde gelenlerinden birçoğunun saçını siyaha boyamış olduğunu nakledilmesi ve İmam Mâlik'in saç siyaha boyama konusunda yasaklayıcı bir şey işitmediğini belirtmesi (*el-Muvaṭṭa'*, "Şa'r", 8) bu yaklaşımı destekleyen deliller arasında zikredilir. Öte yandan ilgili hadisler binaen (İbn Mâce, "Libâs", 33; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 18-20) savaşa gidenlerin heybetli görünmek amacıyla saçlarını siyaha ve evli kadınların eşlerine daha güzel görünmek için siyah dahil istedikleri renge boyamalarında sakınca görülmemiştir.

Hz. Peygamber'in saça saç ekletmeyi lânetlediğine ve hastalık sebebiyle saçı dökülen bir kimsenin peruk takmasına izin vermediğine dair rivayetlerdeki (Buhârî, "Libâs", 83; Müslim, "Libâs", 33) yasağın amacı da yaratılışı değiştirmek ve üçüncü şahısların aldatılmasını önlemek olarak

görüldüğü için sunî maddelerden yapılan perukların kullanımı fakihlerin bir kısmına göre câiz görülür. Bununla beraber insan saçının bir mal olarak kullanılmasının câiz olmadığı düşüncesi ve Resûl-i Ekrem döneminde saç ekletmenin kötü anlamlar taşıması ihtimali bazı âlimlerce söz konusu yasağın sebepleri arasında düşünülmüştür. Günümüzde saçsızlık yüzünden rahatsızlık duyan kimseler bakımından saç ektirme, saç yapıştırma gibi yollar bir nevi tedavi sayılarak bu yola başvurma'nın câiz olduğu yönünde fetva verilmektedir. Literatürde yer alan, vücuttan ayrılmış saç vb. insana ait parçaların toprağa gömülmesi tavsiyesi, bir ölçüde bu atıklarla büyü yapıldığı endişesiyle ilişkili olmakla birlikte daha çok çevre temizliğini hedeflediğinden günümüzde bunların usulüne uygun biçimde imha yerlerine ulaştırılması bu amacı sağlamaya yeterli görülmektedir.

Saçla ilgili fikhî meselelerden biri de gusûl abdesti alırken saçtaki boyanın gusle mani olup olmadığıdır. Geleneksel boya maddesi olarak kullanılan kınanın saçın ıslanmasını engelleyen bir tabaka oluşturmadığından gusle mani olmayacağı fakihlerce kabul edilmiş olup günümüzde kullanılan kimyasal boyaların da aynı gerekçeye dayanarak bu hükmeye tâbi olacağı çağdaş bilginlerce belirtilmektedir. Saçla ilgili hükümlerin bir kısmı hac ve umreye ilgilidir. Hz. Peygamber döneminde, ihramlı iken saçın temiz ve düzgün kalması için ihrama girmeden yapıştırıcı bir madde sürülerek saç toplama uygulamasının yapıldığı bilinmektedir (Buhârî, "Libâs", 79). Buna karşılık ihramlı iken saçın kesilmesi, kısaltılması, koparılması, kınalanması ve yağlanması yasak olduğu gibi ihramdan çıkmak için saçların tamamen ya da kısmen tıraş edilmesi gerekmektedir (bk. HAC; İHRAM; UMRE).

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvaṭṭaʿ, "Câmi", 52-55; Buhârî, "Libâs", 65-71, 81-82; Müslim, "Libâs", 24-34, "Fezâ'il", 24, 29; İbn Mâce, "Libâs", 32-38; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 2-17; Tirmizî, "Hac", 74, "Libâs", 19-21, 24, 38, "Edeb", 31-32, 54; Nesâî, "Zinet", 3-5, 7-18, 21-23, 58-64, 67-70; Tirmizî, *eş-Şemâ'ilü'l-Muhammediyye* (Bâcûrî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* içinde), Kahire 1375/1556, s. 36-47; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdül-Meâd: Resulullah'ın Yolu* (trc. Şükrü Özen v.dğr.), İstanbul 1988-90, I, 160-163; II, 273-275; V, 86; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Sa'd), XXII, 123; Buhûti, *Keşşâfü'l-kınâ*, I, 77; Mübârekfûrî, *Tuḥfetü'l-ahvezi* (nşr. M. Abdülmuhsin el-Ketebî), Kahire 1384/1964, V, 433; Ahmet Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1974, IX, 474; Mahmûd Şeltût, *el-Fetâvâ*, Kahire 1403/1983, s. 403; Özden Süslü, "Tasvirilere Göre Anadolu Sel-

çuklularında Giyim ve Kuşam", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, VII, 766; Abdülkerim Zeydân, *el-Libâs ve'z-zîne fi'l-İslâm*, Beyrut 1425/2004, s. 67; Abdülkadir Donuk, "Eski Türklerde Saç Şekilleri Hakkında", *Saç Kitabı* (ed. Emine Gürsoy Naskali), İstanbul 2004, s. 3-11; Oktay Aslanapa, "Türk Tarihinde Saç Biçimleri", a.e., s. 59-62; Muhittin Uysal, *Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam ve Süslenme*, Konya 2004, s. 213; Yusuf el-Kardâvî, *İslâm'da Helâl ve Haram* (trc. Ramazan Nazlı), İstanbul 2005, s. 98-100; Jale Şimşek, *Hanım Hanuma Fetvalar*, İstanbul 2005, s. 167; G. H. A. Juynboll, "Dyeing the Hair and Beard in Early Islam: A Hadith Analytical Study", *Arabica*, XXXIII/1, Leiden 1986, s. 49-75; M. Osman Şibbîr, "Şabğu's-şar' fi'l-fikhi'l-İslâmî", *Dirâsât*, XXV/2, Amman 1419/1998, s. 304-321; J. Sadan, "Şa'r", *El²* (İng.), IX, 311-312; Menderes Gürkan, "Saç-Sakal-Bıyık", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (ed. İbrahim Kâfi Dönmez), İstanbul 2006, IV, 1709-1711; Ali Bardakoğlu, "Süslenme", a.e., IV, 1844-1848.



İSMAİL YALÇIN

SAÇAKLIZÂDE MEHMED EFENDİ

(ö. 1145/1732)

Osmanlı âlimi.

1070-1080 (1660-1670) yılları arasında Maraş'ta doğdu. Ailesine nisbetle Saçaklızâde, doğum yeri dolayısıyla Mar'aşlı olarak tanınır. Babası Ebûbekir Efendi'nin Maraş'ta imamlık yaptığı kaydedilmektedir. Maraş'ta yerleşmiş eski bir aile olan Saçaklızâdeler'in menşei yörenin fethine yönelik menkıbevi rivayetlerde Hz. Ömer dönemine kadar götürülür. Bu aileye mensup Osman Efendi'nin (ö. 960/1553) Of'un Paçan (Çaykara'nın Maraşlı) köyüne giderek bölgenin İslâmlaşması sürecine katkı sağladığı ve burada vefat ettiği nakledilir. İlk öğrenimine memleketinde başlayan Saçaklızâde Mehmed'in hocaları arasında Hasan Mar'aşlı, Dârendeli Hamza Efendi ve *Tibyân Tefsiri*'nin mütercimi Ayıntâbî Mehmed Efendi gibi isimler yer almaktadır. Bazı kaynaklarda *Tibyân* mütercimi Mehmed Efendi ile dönemin şeyhülislâmı Debbağzâde Mehmed Efendi birbirine karıştırılarak (*Hediiyetü'l-ârifin*, II, 307; Zirikî, VII, 89) Saçaklızâde'nin İstanbul'a gidip Şeyhülislâm Debbağzâde'den ders aldığı kaydedilirse de (Saçaklızâde, *Cühdü'l-mukıl*, neşredenin girişi, s. 16) bu bilgi yanlıştır. Saçaklızâde, Şam'da Abdülganî en-Nablusî'den tefsir, hadis ve tasavvuf tahsil etti; Kâdiriyye ve Nakşibendiyye hilâfeti aldı. Onun Maraş'a döndükten sonra tedris ve telif çalışmaları yanında Maraş ve çevresinde irşad faaliyetleriyle meşgul olduğu bilinmekte, resmî görev aldığına dair bilgi bulunmamaktadır. An-

cak Gaziantep Şer'iyye Sicilleri'nde yer alan bir kayıttan (Defter, nr. 67, s. 364) Saçaklızâde'nin, Maraş'ta imamlık yaptığı caminin bitişindeki medresede ders verdiği anlaşılmaktadır. Saçaklızâde'nin öğrencileri arasında onun *Takrîrü'l-kavânin* adlı eserinin şârihi olan Hüseyin b. Haydar Bertezi Mar'aşlı ile Abdurrahman b. Ali Ayıntâbî ve Mehmed b. Ömer Dârendevî gibi isimler yer alır. Saçaklızâde'nin Maraş'ta 1145 (1732) yılında vefat ettiği, kabrinin de şehrin Şeyh Âdil (halk arasında Şahadil) Mezarlığı'nda bulunduğu kabul edilir. Vefatına "eş-Şeyh Saçaklı" ve "Tâcül-mürşidin" gibi ibarelerle tarih düşürülmüştür. Ancak bazı kaynaklarda, onun irşad amacıyla Kilis'e giderken Gaziantep yakınlarında vefat edip şehrin Saçaklıtepesi denilen mevkiine defnedildiği kaydedilmektedir. Mezarının Üsküdar'da olduğuna dair bilginin (*Sicill-i Osmânî*, IV, 234) bir zühul eseri olması gerekir. Ölümü için 1150 (1737), 1154 (1741) ve 1155 gibi tarihler de verilmektedir.

Eserleri. Çeşitli alanlarda çok sayıda eseri bulunan Saçaklızâde'nin başlangıçta daha çok kelâm sahasında yoğunlaştığı, ancak Şam'a gidişinden sonra hocası Nablusî'nin etkisiyle tasavvufa meyilettiği, bu sebeple kelâma ve kelâmcılara ağır eleştiriler yönelttiği bilinmektedir (*Tertibü'l-ʿulûm*, s. 214). Döneminde medreselerde uygulanan eğitim sistemiyle buralarda okutulan ders kitaplarını da *Tertibü'l-ʿulûm* adlı eserinde değerlendiren tenkide tâbi tutmuştur. Bursalı Mehmed Tâhir kendisine otuz civarında eser nisbet etmiş (*Osmanlı Müellifleri*, I, 326-327), *Cühdü'l-mukıl* adlı eserini neşreden Sâlim Kaddûrî eserlerin sayısını altmış beşe çıkarmıştır. Tahsin Özcan da Saçaklızâde'ye 120 civarında eserin nisbet edildiğini kaydetmekte, ancak ona ait teliflerin farklı isimlerle zikredilmesi, müellifin kendi eserlerine yazdığı şerh ve hâşiyelerin karıştırılması ve başkalarına ait bazı eserlerin kendisine izâfe edilmesi gibi sebeplerle kesin bir rakam verilemeyeceğini söylemektedir. A) Kur'an İlimleri ve Tefsir. 1. *Tefsîru sûreti'l-Kehf* (Adana İl Halk Ktp., nr. 138). 2. *Risâle fi'l-âyâtî'l-müteşâbihât* (Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 411/12). 3. *Risâle fi't-tenzihât fi te'yidi'l-âyâtî'l-müteşâbihât*. Saçaklızâde'nin bu eserini birinci risâlesine reddiye yazan Sünbülzâde'ye cevap olarak kaleme aldığı belirtilmektedir (*Cühdü'l-mukıl*, neşredeninin girişi, s. 31; *Hediiyetü'l-ârifin*, II, 322). Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshaları bulunan eseri (Esad Efendi, nr. 1184; Lâleli,